

سالپوژی ریکه و تننامه ی قه دهغه کردنی تاوانی جینوساید و سزادانی بکه رانی له ۹ کانوونی یه که می سالی ۱۹۴۸

له ئەیلوولی سالی ۲۰۱۵ دا نه ته وه یه کگرتوو هکان برپاری دا که پوژی (۹ ی کانوونی یه که م) ی هه موو سالی ک بکاته پوژی جیهانی زیندوو پراگرتن و ریزلینان له قوربانیا نی تاوانی جینوساید. هه ر له و پوژه شدا بوو که له سالی ۱۹۴۸ دا ریکه و تننامه ی قه دهغه کردنی تاوانی جینوساید و سزادانی ئەنجام ده رانی له لایه ن نه ته وه یه کگرتوو هکانه وه بو و لاتانی جیهان خرایه روو تا به ریکه ی ئیمزا کردن و په سند کردنی یه وه به ماده و حوکمه کانی پابه ند بن.

به ریزان ئەندامانی پهرله مان!

وه ک ئاشکرایه تاوانی جینوساید به یه کیک له تاوانه نیوده وه له تیه مه تر سیداره کان له سه ر کومه لگه ی مرو قایه تی داده نریت، چونکه ناوه پوکه که ی بریتیه له سپینه وه و له ناو بردنی مرو ف و کومه لگه کان له سه ر بنه مای ناسنامه و شوناس، جا ئە و شوناسه نه ته وه یی، ئایینی، تایی، په گه زی یان هه ر شتیکی دیکه بیت. ئە وه ش پیچه وانه ی هه موو به ها و باوه ره به رزه کانه، که مرو قایه تی به ئایین و شارستانییه ت و هزره هه ره گه ش و جوانه کانی له په وتی هه زاران سالی پیشکه وتنی خویدا، له باره ی ریکخستی نیوان مرو قه کان و دا بین کردنی ئاشتی و داد په روهری له نیوان تاک و گرووپه کاندای پی گه یشتوو، چونکه مرو قه کان هه رچه ند له رووی بایولوژی، په گه زه، بیرو باوه ره کانیانه وه یان شوین و شیوازی ژیا نیان لیک

جیاواز بن، ئەو نابیته پاساوا تا کۆمه لیک کۆمه لیک دیکه به پاساوی ئەو جیاوازیانه له ناو بیات و له ژیان بیانسریتهوه، به لکوو مرۆقبوون له هه موو سات و کات و به هه ر شیوازیك بیته، به سه بو ئەوهی ریژی لی بگیریته، بیاریزیته، به یه کسانى سهیر بکریته و دهرفه تی تهواوی ژیا نی پی بدریته.

به ریژان ئەندامانی په رله مان!

له گه ل ئەوهی که شیواز و مه ترسی تاوانی جینۆساید له دیرزه مانه وه بو مرۆقایه تی ئاشکرا بووه، ئەوه تا ئایینه کان، هزر مه ند و فه یله سووفه کان، شارستانییه ته مرۆق دۆسته کان هه میشه جه ختیان له سه ر ئەوه کردۆته وه که، مرۆقه کان یه کسان، خوشک و برای یه کترین، ده بیته ریژ له بیروبووچوون، ره گه ز، شیوه و ره نگیان بگیریته، به لام به داخه وه زۆری ویست تا ویژدانی مرۆقایه تی له دواى تاوانه گه وره و بیوینه کانی جه نگیه کانی یه که م و دووه می جیهانی، به خه بهر بیته و به جدی بیر له ریگه چاره ی یاسای و کاریگه ر بکاته وه بو قه ده غه کردن و ریگری کردن له ئەنجامدانی ئەو تاوانه و سزادانی بکه ره کانی. ئەوه ش وه ک ریگه یه ک بو ریژگرتن له مافی قوربانیه کانی ئەو تاوانه و هیئانه دی دادپه روه ری و ترساندنی ده سه لاتداران له ئەنجامدانی تاوانی مه ترسیداری له و چه شنه.

ئەوه بوو که له ۹ ی کانوونی یه که می سالی ۱۹۴۸، نه ته وه یه کگرتووه کان وه ک هه نگاویک بو به دیهینانی ئاشتی و ئاشته وایی له نیو کۆمه لگه ی مرۆقایه تی و ریگری کردن له دووباره سه ره له دانه وه ی بیروباوه ری شه پانگیژ و تاوانی کۆمه لکوژی مرۆقه کان، ریگه وتتنامه ی "قه ده غه کردنی تاوانی جینۆساید و سزادانی بکه ران" ی بو کۆمه لگه ی نیوده وه له تی خسته پوو. له و سۆنگه یه ی که به ره وروبوونه وه ی ئەو تاوانه و بکه ره کانی، ئەرک و به رپرسیاریه تییه کی به کۆمه لی مرۆقایه تییه، چونکه ئەزموونی تالی جه نگیه کان ده ریان خست که مرۆقایه تی له لیواری له ناوچوونیکی گشتی دایه و، رق و کینه و ره گه زپه رستی خه ریکه ویرانی ده کات، بویه ده بیته هه مووان به

شیوهیه کی ریکخراوانه و به پیی ریکاری یاسایی توند، به رهنگاری ئەو مه ترسییانه ببینه وه، که له پیشیانیه وه تاوانی جینۆساید.

ئەوهی جیگهی ئاماژەپیدانه، ئەم ریکه وتننامه یه ههنگاوێکی مهزن بوو، چونکه ئەوه بو یه کهم جار بوو که له دۆکیۆمینتیکی نیوده وه له تیدا پیناسه یه کی یاساییانه ی ورد بو تاوانی جینۆساید بکریت به وهی که بریتیه "له سه رجه م ئەو کاروکرده وانیه که له لایه ن بکه ره کانیه وه به مه به سستی له ناوبردنی ته واوی یان به شیک له گرووپیکی نه ته وهی، ئیتنی، ره گه زی یان ئایینی ئەنجام ده دریت"، هه روه ها مه رج و پروکنه کانی تاوانه کانی جینۆساید و شیواز و جووری بکه ره کانیشی دیاری کردووه و، داوا ی له ده وه له ته کان کردووه ئیتر له مه ودوا پیویسته تاوانه کانی جینۆساید وه ک تاوانی نیوده وه له تی دانی پیدا بنین و په یمان بدن که پابه ند بن به ئە حکامه کانی ماده و بره گه کانی و، هه موو ریوشوینیکی ده ستووری و یاسایی پیویست بگره به ر بو گه ره ننتیکردنی جیه جیکردنی و ریکریکردن له ئە نجامدانی و سزادانی بکه رانیان به پیی دادگایه کی نیشتمانی یان نیوده وه له تی، جا ئەو بکه رانه فه رمانه وه ی ده ستووری بن یان فه رمانه به ری گشتی ده وه له تی، به بی ئە وهی که هه یچ پاریزه ندیه ک بیانگریته وه. پاشان ئەو ریکه وتننامه یه له سالی ۱۹۵۱ به رکاربوو و عیراقیش یه کیکه له و ولاتانه ی که له ۲۰ ی کانوونی دووه می سالی ۱۹۵۹ وه ئیمزای کردووه.

هه رچه ند ئەو هه ولانه ی کومه لگه ی مرو قایه تی به رز ده نرخیندرین و به ههنگاوێکی باش بو ئاراسته ی ئاشته وایی، دادپه ره ری و نه هیشتنی تاوانه کانی جینۆساید سه یر ده که ین، به لام ده بیت بلین به داخه وه، ئە گه ر له مه رج و کرداره کانی تاوانه کانی جینۆساید که له ریکه وتننامه نیوده وه له تیه کان و په یره ی بنه ره تی دادگه ی تاوانکاری نیوده وه له تی (سیسته می رۆما) که له سالی ۱۹۹۸ په سند کرا وردبینه وه، تاوانه کانی جینۆسایدی به وه دیاری کردووه که بریتین له:

- کوشتنی ئەندامانی گرووپیک.
- ئازاردانیکی جهسته یی و رۆحی مه ترسیداری ئەندامانی گرووپیک.

• گروپیک به ئەنقەست بخریته بارودۆخیکی ژیان و گوزهرانی وههاوه که مه بهست لێی له ناوبردنی تهواوی یان به شیکێ بیته.

• گرته بهری ریوشوینی تایبته به مه بهستی ریگریکردن له وه چه خستنه وه له ناو گروپیکدا.

• گواستنه وهی مندالانی گروپیک، به تۆبزی بو گروپیک دیکه.

به به راووردکردنی هه موو ئەو کرده وانهی سه ره وه به و تاوانانهی که له لایه ن پرژیمه یه ک له دوا ی یه که کانی عیراق، له سه ده ی رابردوو به گشتی و له دوا ی هاتنه سه ر حوکمی به عس به تایبته ی، له به رامبه ر گه لی کوردستان ئەنجام دراو ن. پوون و ئاشکرایه که به داخه وه گه لی کوردستان له عیراق، له ژیر سایه ی بیده نگیی جیهاندا، به بی شک به ره ورووی تاوانه کانی جینۆساید بو وه ته وه و نکولی نا کریت له وهی که ئەو تاوانانه به مه بهستی سپینه وه و له ناوبردنی گه له که مان ئەنجام دراو ن.

به پیزان ئەندامانی په ره مان!

تاوانه کانی له ناو بردن و ته سفیرکردنی به زۆره ملی و به کومه لی فه یله کان، کومه لکوژی زیاتر له ۸۰۰۰ بارزانی سقیل له گو ره به کومه له کاندا، خاپوورکردنی زیاتر له ۴۵۰۰ گوند و شارۆچکه و به زۆر راگواستنی دانیشته وانه کانیان بو ئوردوگا زۆره ملییه کان به مه بهستی هه لته کاندنی بنیادی کومه لگه کانیان به بی گه ره ننتیکردنی ژیانیان، ته عریبکردنی به شیک له گوند و شاره هه ره دیرین و په سه نه کانی کوردستان و زه وتکردنی خا که کانیان و نیشته جیکردنی که سانی نامۆ لێی، هه روه ها به کاره یانی چه کی کیمیاوی له هه له بجه و دولی جافایه تی و باليسان و شیخ وه سانان و ناوچه کانی دیکه به مه بهستی سووتاندنی مرو ف و ژینگه ی کوردستان، گرتن و راگواستن و بیسه روشوینکردن زینده به چالکردنی ۱۸۲ هه زار کوردستانی سقیل له پرۆسه کانی به دناوی ئەنفالدا، دوا ی جیا کردنه وهی ژن و مندال و پیاوه کانیان له یه کتری. هه موو ئەم تاوانانه ئەگه ر جینۆسایدکردنی گه لی

کوردستان نهبن، ئەوا مانایەک بۆ پیناسەکردن و دیاریکردنی مەرج و کردەوهکانی تاوانی جینۆساید لە ڕێککەوتننامە نیۆدەولەتییهکاندا نامینیتەوه.

ئەوهی جیی ئاماژەکردنە لەم بۆنە بەرزە جیهانییهدا و لەم سهکۆی ئیرادهی گهلی کوردستانهوه، سههرهپای ئەوهی که له دیباچهی دهستووری کۆماری عیراقیدا ئاماژە به بهشیک لهم تاوانانه کراوه و، دادگای بالایی تاوانهکانی عیراقیش له ۲۰۰۹/۱۱/۲۹ بهشیک لهو تاوانانهی بهجینۆساید ناساندوه. ههروهها له ۲۰۰۸/۴/۱۴ ئەنجومهنی نیشتمانیی عیراق و پهڕلهمانی کوردستان بپاری بهجینۆساید ناساندنی ئەنفالیان دهکردهوه، بهلام هیشتا حکومهتی عیراق، که میراتگری یاسایی حکومهتهکانی پیش خۆیهتی، بهفهرمی داوای لیپوردنی له گهلی کوردستان نهکردهوه و، قهرهبووی ماددی و مهعنهویی قوربانییهکان و ناوچهکانیانی نهکردهوه. ئەوه سههرهپای ئەوهی که پپووسته پهڕلهمانی عیراق، وهک گهرهنتیهک تا جاریکی تر گهلهکهمان بهرهوڕووی جینۆساید نهبیتهوه، به ڕیگهی دهکردهی یاسایهکی تایبهتهوه، تاوانه نیۆدەولەتییهکان به گشتی و تاوانهکانی جینۆساید به تایبهتی بهتاوان بناسینیت و قهدهغهیان بکات و، سزای توندی هههرکهسیک بدات که ئەنجامیان دهدات. ههروهها مافیکی دهستووری گهلی کوردستانیشه که زیانلیکهوتوانی ئەو تاوانانه چاودیاری بکری و ژیانیان دابین بکری و ناوچهکانیان ئاوهدان بکریتهوه. ههه لیرهشهوه داوا دهکهین که جینۆسایدی کوردانی ئیزدی له سالی ۲۰۱۴ بهفهرمی بناسینی و ناوچهکانیان ئاوهدان بکاتهوه که، به دهستی داعش کاول کراون، کاریکی وا بکات خیزانهکانیان که پتر له ههوت ساله لهبهر نائارامی بارودوخی ناوچهکانیان له کهمپهکاندا دهژین، بتوانن به پاریزراوی و ئارامی بگهڕینهوه زیدی خویان.

به پڕیزان ئەندامانی پهڕلهمان!

ههروهها لهم مینهرهوه به پپووستی دهزانین که سوپاسی ههموو ئەو ولاتانه بکهین که ئەو تاوانانهی که دهرحهق به گهلهکهمان کراون، بهجینۆسایدیان ناساندوه و، داوا له کۆمهلگهی نیۆدەولەتییهی دهکهین که هاوشیوهی ئەو ولاتانه ئەو تاوانانهی دهرحهق به گهلهکهمان کراون، بهجینۆساید بناسین و

پشتیوانیی گهله که مان له ناوهنده نیودهوله تیییه کاندای بکه ن بۆ قه ره بوو کردنه وهی قوربانیییه کانمان و هاریکارمان بن له سرینه وهی شوینه وارەکانی ئەو تاوانانە لەسەر گهله که مان و ئاوه دان کردنه وهی ناوچه کانیان.

له لایه کی دیکه شه وه پیشنیار بۆ په رله مانى کوردستان ده کهین که، به ریگه ی یاسایه کی تایبه ته وه تاوانه نیودهوله تیییه کان به تاوانی جینۆسایدیشه وه له سیسته می یاسایی هه ریما دهق بکات و سزای توند و پیویست بۆ بکه رانی ببریته وه. ئیمه ش وهک په رله مان و لیژنه ی شه هیدان پلانی تایبه تمان هیه و ده مانه ویت کاری جددی له سەر بکهین، چونکه گهلی کوردستان پتر له هه ر گه لیکی دیکه ی ئیستای جیهان قوربانیی ئەو تاوانانە بووه. ئەوه سه ره پای ئەوه ی که داوا له حکومه تی هه ریمی کوردستان ده کهین به ریگه ی پلانی تایبه ته وه کار بکات بۆ به جینۆساید ناساندنی تاوانه کانى ده رحه ق به گه له که مان کراوه، له گه ل پشتیوانیکردن و هاریکاریکردنی که سوکاری قوربانیییه کان به قه باره ی ئەو زه ره وزیانانە ی که له پووی ماددی و مه عنه وه ییه وه پییان که وتوو، بۆ سرینه وهی شوینه واری ئەو تاوانانە له سەر ژیان و ناوچه کانیان و ده ستپیکردنه وهی ژیانیکی گونجاو و شایسته.

نه فرهت له ئەنجامده رانی تاوانی جینۆساید و تاوانی مروّقایه تی و تاوانی جهنگ.

لیژنه ی کاروباری شه هیدان و جینۆساید و زیندانیانى سیاسى له په رله مانى کوردستان

۲۰۲۱/۱۲/۸